

Ruzie met Israël Querido

Gerard Borst

Tot de buitenissigheden uit onze literatuurgeschiedenis behoort ontegenzeggelijk Joost Mendes' roman *Het geslacht der Santeljano's*. In deze roman, die meer *Wahrheit* dan *Dichtung* bevat, laat de auteur de broers Israël en Emanuel Querido een hoofdrol spelen, twee prominenten uit de tussenoorlogse wereld van het boek, die zich omhoog hadden gevochten uit het Amsterdamse Joodse diamantbewerdersmilieu van hun jeugd.

Joost Mendes was een pseudoniem. *Het geslacht der Santeljano's* was in werkelijkheid van de hand van Emanuel Querido. Deze Emanuel leeft in de herinnering voort als de grondvester van het respectabele uitgevershuis Querido. Dat hij ook romancier was, is tegenwoordig slechts bekend bij een select gezelschap. *Het geslacht der Santeljano's* is bij mijn weten het enige werk dat Emanuel op zijn naam bracht. Een bescheiden productie, ben je geneigd te zeggen. Maar hierbij moet worden aangetekend dat we wel te maken hebben met een cyclus.

De roman verscheen in tien delen in de periode 1918-1928. Emanuel heeft er twintig jaar aan gewerkt: in 1908 zette hij de eerste woorden voor de boekenreeks op papier, in 1928 de laatste. De vorm keek hij af bij Emile Zola – hij bewonderde diens *Rougon-Macquart*-cyclus. Net als broer Israël,

die voor het enige werk van zijn hand dat zich tegenwoordig nog met enig genoegen laat lezen, dezelfde vorm koos. Ik doel op het vierdelige *Amsterdamsch epos*, beter bekend als *De Jordaan*-cyclus (1912-1925).

Toen Emanuel begon te schrijven aan wat *Het geslacht der Santeljano's* zou worden, mocht de literaire carrière van broer Israël al glansrijk heten. Een formidabele werkdrijf had sinds diens debuut in 1893 geleid tot een al aardig uitgedijd oeuvre: twee verzenbundels, vier uit hun voegen barstende romans en een vijftal essaybundels. Zijn poëzie oogstte weinig waardering, maar met het overige werk, vooral met de romans, liepen critici en gewone lezers weg.

Een grote schare bewonderaars lag aan Israëls voeten. Tot deze bewonderaars rekende zich ook Charles Boissevain, hoofdredacteur van het Amsterdamse *Algemeen Handelsblad*, die Israël had aangesteld als literatuurcriticus voor zijn krant.

Het geslacht der Santeljano's werd gepresenteerd als fictie, maar er is weinig fictioneels aan. De romanserie laat zich lezen als een biografisch dubbelportret van de broers Israël en Emanuel Querido. Dit portret wordt geschetst tegen de achtergrond van een zich moderniserend Amsterdam. In de boekenreeks is de stad tussen 1876 en 1928 het decor van een aan betekenis winnende

Israël Querido, 1904. Zijn broer Emanuel viel hem aan in de roman 'Het geslacht der Santeljano's'. Collectie Gerard Borst

arbeidersbeweging waarin omhoogstrevers uit het Joodse diamantbewerkmilieu een prominente rol spelen en een letterenwereld die te maken heeft met 'naar het artistieke emanciperende' (de term is van Joost Mendes) talenten uit hetzelfde milieu.

Auteur Emanuel pleegt in *Het geslacht der Santeljano's* karaktermoord op Israël. Hij schildert zijn broer in zulke kwalijke kleuren dat deze alle redenen had hevig ontstemd te raken.

Emanuel treedt in de cyclus op als Daan en Israël als Ko Santeljano. Ko is, als de twintigste eeuw goed op gang is gekomen, een beroemd literator, een door machts-honger gedreven alleenheerser in het land der letteren. Hij wil niet alleen de *grootste*

zijn, hij wil ook de *enige* zijn. Hij is criticus voor een toonaangevende krant, in welke hoedanigheid hij de reputatie van collega-schrijvers breekt. Hij weet zich op zijn eenzame hoogte te handhaven niet zozeer door de kwaliteit van zijn werk als wel door zijn weergaloos vermogen zichzelf in de markt te zetten. Als hij in één ding uitblinkt dan is het dit: zelfpromotie.

Ko kan de verkoop van zijn werk niet onbeïnvloed op zijn beloop laten. Bij het verschijnen van elk nieuw boek neemt hij zijn toevlucht tot een 'zand-in-de-ogen strooiende kunstgreep'. Vrienden en kennissen, door wie hij zich als een god laat bewieroken, worden krachtdadig aangezet zijn jongste creatie bij tientallen exemplaren tegelijk op te kopen. Dit gebeurt om van de 'zijn arbeid zegenend-opvijzelende' boekverkopers zijn doeltreffendste 'reclame-automaten' te maken.

De persreacties op zijn werk krijgen in Ko's marketingstrategie ook een plaats. Hij handelt naar dit voorschrift:

Verschijnt er een krant met een mooie critiek, bemachtig zoo mogelijk de geheele oplage ter doelmatige verspreiding; komt er een met een slechte, be-meester niet slechts 'zoo mogelijk' de volledige oplage, maar vorder haar op desnoods met geweld tot het allerlaatste nummer, tot den misdruk toe, ter algeheele en onnaspeurbare vernietiging. En wijl één volzin afbraak tien pagina's lof niet enkel maar zoetsappigjes-stil bedierf, doch ruchtig in het kwadraat finaal uitvlakte, was het zaak er onafgebroken voor en achter bij te zijn, om op alle mogelijke manieren dergelijke ake-lige onheiltjes te voorkomen. Blijf dus,

zuiver uit utiliteit, in vriendelijk-overheerschend contact met al wat recenseert, declameert, lezingen organiseert, commissies installeert en biographieën fabriceert.

Het personage Daan Santeljano spreekt in dit verband van 'Ko's stuitend-transigeerende, met de vuilaardigste corruptie gelijkstaande zelfactie'.

Israël Querido, die van meet af aan wist wie Joost Mendes in werkelijkheid was, werd hier niet vrolijk van. Zijn biograaf Karel de Wind drukt zich sterker uit. Volgens hem was Emanuels romancyclus 'de grootste slag die Israël in zijn leven werd toegebracht'.

De betrekkingen met Emanuel raakten ernstig verstoord en uiteindelijk kwam het tot een breuk. Emanuel geloofde het verder wel en nam in augustus 1932, toen Israël was gestorven, niet eens de moeite op diens begrafenis te verschijnen. Wel liet hij op de baar een krans hechten, met daarop de naam die Israël voor zijn dood hoogst onaangenaam in de oren moet hebben geklonken: Joost Mendes.

Literatuur

Joost Mendes, *Het geslacht der Santeljano's* I-X (Rotterdam 1918-1928).

Karel de Wind, *Rond het leven van Israël Querido* (Amsterdam 1933).